

Методологічні засади діагностики стану регіонального ринку праці

У статті розглядаються методологічні засади комплексної системи оцінювання стану та тенденцій розвитку регіонального ринку праці за допомогою діагностики. Формулюються завдання диференціальної, функціональної та прогнозної діагностики регіонального ринку праці.

ринку праці, регіональний ринок праці, диференціальна діагностика, функціональна діагностика, прогнозна діагностика, режим функціонування РРП

В сучасній науковій літературі існують різні версії трактування суті регіонального ринку праці (далі РРП). Різноманітними є підходи й до розробки понятійно-термінологічного та методичного апарату його досліджень, розуміння структури і функцій, пояснення генезису і еволюції розвитку як окремого явища.

Різноманітні визначення РРП є наслідком багатогранності прикладних і дисциплінарних інтересів. Користуючись макро-економічними підходами ринок праці можна трактувати як: форму взаємозв'язку між найманими робітниками і власниками капіталу та засобів виробництва: систему економічних відносин, які виникають у процесі відтворення робочої сили [1]; сферу формування попиту і пропозиції на робочу силу[2]; середовище, накопичення, відтворення, "реновації", використання людського капіталу; багатопланову сферу економічного і соціально-політичного життя суспільства з субординаційними зв'язками з навколишнім світом; систему суспільних відносин, пов'язаних з наймом та пропозицією праці, тобто з його купівлею та продажем, механізм, що забезпечує узгодження ціни і умов праці між працедавцями і найманими робітниками[3]; механізм чи "інститут" взаємодії споживачів праці і її постачальників, тобто юридичних або фізичних, з одного боку, і конкретних фізичних осіб, які мають фізичні і розумові здібності, професійні знання та навички - з іншого[4].

Однак макроекономічний підхід до визначення ринку праці в регіональному вимірі вимагає доповнень, що описували б всю сукупність органічно поєднаних відносин: як економічних, соціально-трудових, юридично-правових, інституційних, так і територіальних. Саме через їх оцінку, через структурування ринку праці простежується визначення суті регіонального ринку праці .

В економіці РРП вивчається з різних позицій. Під ним розуміють і "сферу відтворення та використання робочої сили, яка обмежена кордонами регіону (так званий первинний ринок)"[2], і "економічний (чи географічний) простір, на якому відбувається процес товарного обігу, ...сфера працевлаштування, в якій взаємодіють покупці і продавці специфічного товару - праці"[1], і "одну з ланок відтворювального процесу робочої сили (процесу обміну), що відбувається у межах конкретної території, або як механізм чи просто територію, на якій надається можливість зайнятості для робітників без зміни їх місця проживання"[5]. Окремі дослідники трактують його як сферу місцевого відбору трудових, виробничих, споживчих і фінансових ресурсів[6].

Отже, незалежно від того під яким кутом трактується регіональний ринок праці, вихідною основою споріднення різних визначень є його територіальна ознака.

З метою забезпечення нормального функціонування регіонального ринку праці та запобігання зростанню безробіття необхідно здійснювати безперервну оцінку рівня його розвитку та застосовувати превентивні заходи щодо його регулювання. Здебільшого, як критерії оцінки стану ринку праці прийнято використовувати такі параметри:

- рівень безробіття;
- рівень хронічного безробіття;
- рівень напруженості;
- питома частка осіб звільнених у процесі масових скорочень та ін.

Існуючі підходи до оцінки стану РРП засвідчують, що у світовій практиці не існує універсального його мірила. Це зумовлює посилений пошук відповідних методик оцінки.

Дослідженням проблем функціонування, оцінювання стану розвитку та регулювання регіонального ринку праці займалися такі відомі вітчизняні вчені як Долішній М.І., Злупко С.М., Онікієнко В.В., Шаленко М., Купалова Г.І., Лібанова Е.М., Заяць Т.А., Садова У.Я., Семів Л.К., Шульц С.Л., Буткалюк К.О., Стадник М.Є., Іванілов О., Фурса В.[2,3,4,6,7,8,9]

Однак всі раніше використовувані методики розрахунку показників оцінки РРП потребують вдосконалення, що пов'язано з запровадженням в Україні міжнародної системи обліку і статистики, переходом на нову методологію (методологію МОП) розрахунку показників зайнятості та безробіття.

Поряд з цим, необхідно використати такі методики дослідження РРП, які б дозволяли комплексно оцінювати як поточний стан РРП, так і тенденції його розвитку

У зв'язку з цим, на нашу думку, слід використовувати методику всебічного комплексного оцінювання стану РРП, тобто діагностику РРП.

Отже, метою данної статті є розкриття методологічних та методичних засад діагностики стану регіонального ринку праці.

Під діагностикою регіонального ринку праці розуміється процес встановлення і вивчення причин і явищ, які характеризують стан системи з метою передбачення можливих відхилень і попередження порушень нормального режиму її функціонування.

Діагностика регіонального ринку праці відноситься до так званої галузевої діагностики, оскільки вивчає стан окремої системи. За видовим поділом регіональна діагностика поділяється на диференціальну, функціональну і прогнозу.

В процесі проведення диференціальної діагностики встановлюється набір найбільш характерних ознак стану системи, які фіксують відхилення від оптимального стану ринку праці. До таких ознак ми відносимо:

- оцінку попиту і пропозиції робочої сили на РРП;
- рівень безробіття;
- рівень охоплення соціальними послугами;
- оцінку інтенсивності руху робочої сили;
- оцінка якості робочої сили та якості послуг соціальних інститутів.

З огляду на те, що встановлення діагнозу базується на всебічному і системному вивченні об'єкту дослідження, функціональна діагностика встановлює причини певного стану системи та оцінює наслідки їх негативного впливу на рівень його розвитку. До функціональної діагностики включаються наступні етапи:

- визначення режиму функціонування РРП (в контексті відтворення робочої сили);

- встановлення причин негативних тенденцій (зовнішніх та внутрішніх факторів) розвитку РРП;
- визначення проблем розвитку і регулювання РРП.

Показник режиму функціонування ринку праці (R) був запропонований львівськими дослідниками Семів Л.К. та Садовою У.Я. Основне його призначення зводиться до оцінки мінливості (в т. ч. циклічності динаміки) розвитку РРП.

Сучасні дослідження проблем регулювання розвитку РРП справедливо націлені на визначення циклічної природи цього руху. Адже сучасна економічна думка, вивчаючи динаміку розвитку суспільства, стає все більш одностайною на рахунок об'єктивного існування перемінності рівнів економічної активності (спадів та підйомів), окремих фаз (піку, спаду виробництва, депресії та поживлення) у розвитку соціальних явищ, і зокрема такого феномену, як ринок праці.

Отже, режим функціонування РРП (в контексті умов відтворення робочої сили) використовується для оцінки циклічності динаміки функціонування РРП і визначається за наступною формулою[9]:

$$R = (-1) + \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n [(3 - B_{\phi}) / 3]} \quad (1)$$

де 3 - норма природного рівня безробіття;

B_φ - фактичний рівень безробіття, розрахований за методологією МОП;

n - кількість років спостереження.

Режим дії РРП в контексті відтворення умов його функціонування (можна розглядати й у руслі розвитку теорії людського капіталу) характеризує відповідність економічного середовища, "приспосованого" до певної території ("замовника" праці) місткості ринку праці, потенціалу незайнятого населення, прагнучого працювати за наймом. Він стосується лише тих категорій осіб, які стали суб'єктами ринку праці. Параметри режиму відтворення можуть змінюватись у досить широких межах, однак не можуть виходити за рамки обмеження економічної активності людини.

Об'єктивними передумовами встановлення того чи іншого режиму відтворення, як основи визначення напрямків вдосконалення територіальної організації ринку праці, є диференціація стану соціально-економічного розвитку території під впливом існування природних, історичних, демографічних та соціально-економічних відмінностей.

Виходячи з конкретних умов, рівні режимів можуть бути досить різними. Зокрема, режими можна поділяти на:

- простий (R=1);
- розширений (R>1);
- звужений (R<1).

Їх можна також характеризувати як:

- оптимальний чи неоптимальний;
- прогресивний, стаціонарний чи регресивний тощо.

Прогнозна діагностика проводиться на основі результатів отриманих за допомогою диференціальної і функціональної діагностики, які органічно поєднуються при встановленні кінцевого діагнозу регіонального ринку праці. До прогносної дігностики слід віднести здійснення прогнозу основних показників стану РРП, а саме:

- визначення перспектив розширення сфери прикладання праці;
- прогнозування обсягу соціальних послуг, які надаються незайнятим громадянам;
- визначення напрямів покращення стану РРП.

В залежності від особливостей і проблем у розвитку регіонального ринку праці, які виявлені шляхом проведення диференціальної та функціональної діагностики, визначаються напрямки діяльності і засоби оздоровлення, здійснюється прогноз його подальшого розвитку.

Під прогнозною діагностикою РРП ми розуміємо наукове обґрунтування вірогідних шляхів і результатів, можливих альтернатив та структури траєкторій майбутнього його розвитку, оцінку показників, що характеризують ці процеси на віддалений період. Це процес, до якого входять організація робіт з формулювання мети, завдань, періоду перспективного розрахунку розвитку попиту та пропозиції праці, а також відбір підходів, методів обчислень та отримання даних, обґрунтування найбільш імовірних результатів кількісних і якісних оцінок майбутнього стану РРП. Ринок праці створює умови для задоволення попиту та пропозиції в праці, опосередковує узгодження потреб роботодавця і бажуючого працювати за наймом.

Перспективні розрахунки можна проводити за різними схемами. Зокрема однією зі схем може бути першочергове прогнозування пропозиції робочої сили, а далі - потреби в ній, визначення співвідношення між ними проведення варіантних оцінок відповідності соціально-економічного середовища. Варіантний прогноз перспективного стану ринку праці полягає у відборі та конкретизації умов, що забезпечують появу як найбільш полярних, так і усередненого рівня співвідношень попиту та пропозиції робочої сили, а також у науковому обґрунтуванні - можливих відхилень руху системи від розрахункових значень прогнозу під дією факторів циклічної динаміки системи вищого рівня.

Загальною вимогою прогнозування є відповідність вибраного того чи іншого методу умовам поєднання в ньому суб'єктивної цінності й об'єктивної значущості оцінок; однозначності застосування, яке не допускає різних трактувань стосовно вибору методу; створення можливостей для накопичення статистичної інформації та її використання для прогнозування. До системи оцінки і вибору методів прогнозування РРП належить проведення ретроспективного аналізу даних про стан і тенденції проходження трудовідтворювальних процесів, у межах досліджуваної території, формулювання завдань, визначення зовнішніх і внутрішніх його зв'язків із системами іншого профілю і рівня, відповідність та придатність вихідної інформації завданням прогнозування.

В Україні прогнозування РРП в умовах територіальних відмінностей соціально-економічних інтересів на різних рівнях управлінської вертикалі є справою не завжди вдячною. На достовірності результатів позначається й нестабільність соціально-економічної та політичної ситуації в країні, внаслідок чого не можна екстраполювати тенденції на віддаленішу перспективу і впевнено застосовувати уніфікований методичний інструментарій прогнозування, недосконалість існуючої статистичної інформації, яка ще не дає достатньо повної та належно структурованої звітності про стан і динаміку попиту, пропозиції робочої сили (диференційованої в розрізі статево-вікової, професійно-галузевої, територіальної структур економіки держави та її регіонів).

Всі прогнози ґрунтуються на широковідомих методологічних принципах побудови. Так, для вибору методу прогнозування, а їх за оцінками вчених налічується понад 150, необхідно визначитись з метою та завданням прогнозу; слід встановити період на який він складається; проаналізувати регіональну специфіку розвитку РРП; окреслити види, повноту та вірогідність вихідної інформації тощо.

Таким чином, за умов виникнення необхідності більш ретельного регулювання процесів, що відбуваються на ринку праці та у сфері зайнятості виникає потреба у

використанні замість фрагментарних підходів до оцінки окремих явищ та підсистем ринку праці комплексного підходу до діагностики ринку праці, який би забезпечував оцінювання як стану складових ринку праці так і динаміку їх подальшого розвитку.

Список літератури

1. Рофе А.И. Збишко Б.Г., Ишин В.В. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов для труда. Учебн. пособие под. ред. проф. А.И.Рофе. - М.: Изд-во "МИК", 1997.
2. Стадник М.С. Регіональні ринки праці: сегментація та управління // Соціально-економічні та екологічні проблеми розвитку адміністративних районів: Наук. доп. міжнарод.наук.-практ. конф.(м. Тернопіль, 17-18 квітня 1997р.). - Львів: ІРД НАНУ, 1997. – С. 91-95
3. Богиня Д.П. Стимули і антистимули розвитку трудового менталітету в сучасних умовах // Україна: аспекти праці, 2001. -№3.
4. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика: навч. посібн. – К.: УАДУ. – 1997.
5. Regional labour markets: analitical contributions. Croonrat. Comparisons / Ed. by Fisher M.M., Nsjkamp P. – Amsterdam etc.: North – Holland, 1988.
6. Іванілов О., Фурса В. Регіональний ринок праці: класифікація, проблеми формування та управління трудовими ресурсами // Україна: аспекти праці. - 1998, №7. – С. 3
7. Буткалюк К.О. Теоретико-методологічні основи дослідження регіональних ринків праці / Соціально-економічні та екологічні проблеми розвитку адміністративних районів: Наук. доп. міжнародн. наук- практичн. конф. Ч.3. – Львів: ІРД НАНУ. – 1997. – С. 37-42
8. Шаленко М. Концепція територіальної сегментації ринку праці України та її практичне використання // Економіка України – К.: 1994, №7. – С. 31-38.
9. Садова У., Семів Л. Регіональні ринки праці: аналіз та прогноз. – Львів, 2000.

В статье рассматриваются методологические основы комплексной системы оценки состояния и тенденций развития регионального рынка труда с помощью диагностики. Формулируются основные задания дифференциальной, функциональной и прогнозной диагностики регионального рынка труда.

The methodological grounds of the complex assesment system of the current state and trends of the regional labour market development diagnostics are considered in the paper. The objectives of the differential, functional and predicting regional labour market diagnostics are determined.